

Starši kot medijski opismenjevalci osnovnošolskih otrok prve in druge triade

Prejeto 04.03.2018 / Sprejeto 15.06.2018

Znanstveni članek

UDK 004.032.6-055.52:004.032.6-053.5

KLJUČNE BESEDE: *osnovna šola, otroci, starši, medijska vzgoja*

POVZETEK – Medijsko pismeni posameznik sodobne tehnologije uporablja za doseganje socialnih, kulturnih in ekonomskih ciljev, pri čemer je v prednosti pred drugimi medijsko neveščimi in neusposobljenimi posamezniki. Preprostih in univerzalnih rešitev in odgovorov na vprašanja, kako naj starši zavarujejo svoje otroke pred negativnimi vplivi medijske izpostavljenosti, ni, saj se družine med seboj razlikujejo glede na celo vrsto kulturnih, socio-ekonomskih, značajskih in drugih dejavnikov. Namen kvantitativne analize med starši osnovnošolskih otrok od 1. do 6. razreda je bil ugotoviti, koliko le-ti vplivajo na medijsko izpostavljenost svojih otrok. Predstavljena raziskava je dokazala, da starši otrok prve in druge triade osnovne šole zelo različno izpostavljajo otroke zaslonom in medijem. Otroci od 1. do 6. razreda so najbolj izpostavljeni televiziji (v povprečju 71 minut), saj jo uporabljajo predvsem za gledanje TV-programa in video vsebin ter igranje iger; pri čemer dejanska izpostavljenost medijem večinoma presega s strani staršev določene omejitve in pravila. Vsem medijem so otroci prvih dveh triad dnevno zelo izpostavljeni (približno tri ure).

Received 04.03.2018 / Accepted 15.06.2018

Scientific paper

UDC 004.032.6-055.52:004.032.6-053.5

KEYWORDS: *primary school children, parents, media education, screen exposure*

ABSTRACT – Media literate individuals use contemporary technologies for achieving social, cultural and economic goals; thereby they have advantages over other individuals who are unskilled and uneducated in media literacy. There are no simple and universal solutions and answers to the questions of how parents should protect their children from negative effects of media exposure as families greatly differ according to a wide array of cultural, socio-economic, characteristic and other factors. The purpose of our quantitative analysis among parents of children from the first and second triad of primary education in Slovenia was to determine how parents influence and mediate the exposure of their children to media. Our research showed that parents largely influence media use of their children. Children of the first and second triad of primary education are mostly exposed to television (71 minutes on average), which is used both for watching TV programmes and other video content as well as for playing games. Factual media exposure usually exceeds the limits and rules set by parents. Children's total daily exposure to media amounts to about three hours.

1 Uvod

Za smotno in kakovostno razumevanje pomena medijev je pomembno razumevanje pojma medijska pismenost. Slednjo lahko razumemo kot sposobnost posameznika, da med široko paleto medijske ponudbe pridobi ali užije informacije, ki jih potrebuje, da zadovolji svoje potrebe, ne da bi mediji pri tem negativno vplivali na njegovo psihično in fizično zdravje. V sodobnih medijih lahko v enem samem dnevu vsrkamo več informacij, kot so jih naši predniki v vsem življenju. Eksponentni razvoj sodobnih tehnologij in medijev je povzročil, da danes na dan sprejemamo približno petkrat več informacij kot prejšnja generacija pred samo tremi desetletji, zato obdobju, v katerem živimo, pravimo tudi informacijska doba (Blažič, 2002; Alleyne, 2011; Gillings, Hibert

in Kemp, 2016). Raziskovanje in poučevanje znanja in veščin, vezanih na sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije, je pomembno za učinkovito in varno soočanje posameznikov in skupnosti s temi tehnologijami, ki prežemajo vse vidike sodobne družbe in brez katerih posameznik in skupnosti ne morejo več učinkovito delovati (Livingstone, 2004).

1.1 Raziskave medijske pismenosti med otroki

Odkar je bil pred desetletji pojem pismenosti iz konteksta izključno pisane besede in znanja ter veščin, vezanih na tradicionalno pismenost, razširjen na sodobne digitalne medije, se je ne glede na ustreznost ali neustreznost tega poimenovanja (Buckingham, 2006, str. 264) pojavilo raziskovanje tako imenovane medijske pismenosti, ki vključuje pedagoške vidike poučevanja znanja in veščin, povezanih s sodobnimi mediji, sociološke vidike različnega dostopa do medijev, znanje in veščine, povezane s sodobnimi mediji, in psihološke ter zdravstvene vidike vpliva sodobnih medijev na človeka. Pojem medijska pismenost nima enotne definicije, raziskovalci se sprašujejo tudi o njegovi ustreznosti. Pa vendar je pismenost v kontekstu sodobnih digitalnih medijev ustrezen izraz, kadar zajema vidik usposobljenosti in izkušenosti posameznikov pri razbiranju in vrednotenju medijev in omejevanju posameznikove izpostavljenosti le-tem (Buckingham, 2006, str. 266).

Medijsko pismeni posameznik sodobne tehnologije uporablja za doseganje socialnih, kulturnih in ekonomskih ciljev, pri čemer je v prednosti pred drugimi medijsko neveščimi in neusposobljenimi posamezniki. Zato je, tako kot tradicionalna pismenost, splošno razširjena medijska pismenost potrebna za demokratizacijo dostopov do informacij, njen namen je priprava posameznikov in skupnosti, da postanejo aktivni soustvarjalci in ne zgolj pasivni prejemniki vsebin, da postanejo državljani in ne zgolj potrošniki (Livingstone, 2004).

Medijska pismenost je postala širok pojem, ki se ga danes uporablja na raznovrstnih področjih sodobne družbe, kot so trg delovne sile, izobraževanje, domače okolje, prosti čas in tako naprej, raziskujejo pa ga ne le strokovnjaki informacijskih, komunikacijskih in medijskih ved, temveč vse pogosteje tudi strokovnjaki s področja pedagogike in njej sorodnih ved. Na pomen medijske pismenosti za sodobne družbe kaže tudi zanimanje mednarodnih ustanov in organizacij za to področje. To so na primer Organizacija Združenih narodov za izobraževanje znanost in kulturo – UNESCO (Wilson idr., 2011; Grizzle idr., 2013; Singh, Kerr in Hamburger, 2016), Svetovna banka (Martinsson, 2009), Komisija Evropske unije (European Commission, 2007), Vlada Republike Slovenije (NKRP, 2006) in druge ustanove. Na mednarodni ravni je bil prav v okviru organizacije UNESCO preko številnih mednarodnih konferenc vpeljan in definiran pojem medijske pismenosti in bil že od začetka, v 80. letih prejšnjega stoletja, vezan predvsem na področje medijskega izobraževanja. Na ravni Evrope je pobudo za promocijo medijske pismenosti prevzela Komisija Evropske unije, pionirsko in omembe vredno vlogo na eni od nacionalnih ravni pa je na tem področju prevzela npr. britanska vladna agencija Ofcom (European Commission, 2007, str. 11–17).

Vse pobude in strategije za promocijo medijske pismenosti pozivajo predvsem ustvarjalce politik in izobraževalne ustanove ter pedagoge, manj pa je poskusov vklju-

čitve staršev v medijsko izobraževanje, pa čeprav imajo izredno velik vpliv na uporabo medijev in predvsem na medijsko pismenost svojih otrok. Pregled raziskav medijske pismenosti in uporabe medijev med osnovnošolskimi otroki v Sloveniji kaže, da so se raziskave pri nas posvečale pretežno uporabi medijev v šolah in vključevanju medijev v šolski program, torej na vzgojno-izobraževalni odnos med otroki in učitelji (Erjavec, 2010; Kovačič in Zakrajšek, 2017). Manj je raziskav, vezanih na uporabo medijev doma oziroma na pretežno vzgojni odnos med starši in otroki, zato se v naši raziskavi posvečamo uporabi medijev med osnovnošolskimi otroki doma in mediaciji uporabe medijev s strani staršev.

Za vključevanje medijske pismenosti v izobraževanje in vzgojo otrok je pomembno raziskovanje uporabe in izpostavljenosti otrok medijem doma, kjer preživijo največ časa. Še posebej ključno je razumevanje vpliva staršev na uporabo in izpostavljenost otrok medijem, saj starši z otrokom preživijo največ časa, predstavljajo njihove glavne vzornike, pri čemer pa je pogosto vprašljiva njihova lastna medijska pismenost. S tem namenom smo med starši osnovnošolskih otrok od 1. do 6. razreda poskušali ugotoviti, koliko sami vplivajo na medijsko izpostavljenost svojih otrok.

1.2 Izpostavljenost medijem in njihov vpliv na družine, otroke in na vzgojni odnos med starši in otroki

Zaradi zaskrbljene javnosti in družbenih potreb po razjasnitvi vpliva novih medijev in tehnologij na otroke, so se raziskovanja izpostavljenosti otrok raznovrstnim medijem posvečala že precej zgodaj (Bailyn, 1959). Kasneje so postajale aktualne raziskave izpostavljenosti predvsem zaslonkim medijem, sprva televiziji, v zadnjih desetletjih pa tudi ostalim tehnologijam z zaslonom, kot so različne vrste računalnikov in telefonov (Villani, 2001; Valkenburg in Taylor Piotrowski, 2017, str. 4–6). Izpostavimo lahko na primer študije vpliva nasilnih vsebin na televiziji na otroke (Bandura, Ross in Ross, 1961), ki imajo najdaljšo zgodovino in so javnosti najbolj znane in zanimive, še zdaleč pa niso edine. Izpostavljenosti otrok knjigam, časopisom in revijam v papirni obliki ter tudi radiu družba nikoli ni dojemala kot problematične, zato raziskave na tem področju niso pogoste, čeprav imajo tudi tradicionalni mediji določen vpliv na otroke. V naši raziskavi se v glavnem posvečamo izpostavljenosti otrok zaslonkim medijem, saj menimo, da je njihova interaktivnost in sporočilna moč izredno privlačna otrokom, ki vse manj posegajo po tradicionalnih tiskanih in drugih medijih. Zaslonki mediji imajo tudi dokazljivo večji in skrb vzbujajoči vpliv na vedenje otrok in njihovo odraščanje.

Zgodovinsko gledano so bile v zadnjega pol stoletja raziskave uporabe medijev in njihovega vpliva na zdravje in obnašanje otrok vezane predvsem na vprašanja negativnega vpliva nekaterih medijev na agresivnost otrok in na verjetnost, da se otroci, izpostavljeni nasilju v medijih, razvijejo v nasilne odrasle posameznike. Manj raziskav se je posvečalo vprašanjem pozitivnega družbenega vpliva medijev na otroke. A. Alexander (2008) povzema rezultate študij množičnega komuniciranja, ki odnos med mediji in družino obravnavajo z različnih teoretskih vidikov in so tudi bolj ali manj podprte z empiričnimi raziskavami. Glede na socialno kognitivno teorijo (Bandura, 1994), ki izhaja iz teorije socialnega učenja (Bandura, 1977), se lahko otroci učijo vedenja in svetovnih nazorov preko sprejemanja televizijskih vzornikov, še posebej, če so ti privlačni in po-

dobni otroku. V tem okviru so bile opravljene tudi prve odmevne raziskave negativnega vpliva televizije na nasilnost otrok (Bandura, Ross in Ross, 1961). Mediji tako vplivajo tudi na otrokovo razumevanje in odnos do lastne družine in širše družbe, kar ima lahko pretežno negativne posledice na prilagodljivost otrok v družbi. Kultivacijska teorija (Gerbner idr., 1994) raziskuje dolgotrajne posledice izpostavljenosti doslednih medijskih sporočil, ki naj bi čez čas vplivale na sovpadanje otrokovih svetovnih nazorov s tistimi iz medijev. Medtem ko se obe omenjeni teoriji osredotočata na vplive medijev na posameznike, teorija družinskih sistemov (Baran in Davis, 2006) izpostavlja družino kot osnovno enoto opazovanja in raziskovanja. Družina je razumljena kot sistem medsebojno povezanih delov, tako da spremembe v enem delu lahko povzročijo spremembe v drugem delu. Ta pristop omogoča razumevanje kompleksnih interakcij med člani družine in razumevanjem družinskega procesa in sprememb, poleg tega pa prinaša bolj nevtralno razumevanje tako negativnih kot pozitivnih vplivov medijev. Mediji lahko igrajo tudi pozitivno vlogo pri družinski interakciji, razvoju in prilagajanju družine. Interakcije med člani družine oblikujejo vzorce obnašanja, ki postanejo navade v vsakodnevnem življenju. Vplive družine na otrokovo izpostavljenost medijev empirično dokazujejo na primer obsežne študije iz Amerike (Roberts, Foehr in Rideout, 2005). Zadnji socio-kulturni pristopi (Craig, 1999; Paus-Hasebrink idr., 2013) opozarjajo na širše kulturne vzorce družinskih navad in vedenja v odnosu do medijev in medijske komunikacije razumejo kot simbolični proces, v katerem se realnost (re)producira, ohranja, popravlja in spreminja.

Mediji imajo lahko tako pozitiven kot negativen vpliv na družine in na vzgojni odnos med starši in otroki, pri čemer pa je dejansko učinkovanje medijev bolj kompleksno, kot ga zajema preprosta dihotomija med negativnimi in pozitivnimi vplivi (Livingstone, 2007). Raziskave iz tujine (Alexander, 2008) kažejo, da imajo zaslonski mediji velik vpliv na otrokovo dožemanje in razumevanje družinskih razmerij tako v drugih kot v lastni družini, saj upodobitev družin v medijih sprejemajo kot realistično. Izredna moč pripovedovanja, ki jo imajo nekateri mediji, lahko pri intenzivni izpostavljenosti uporabnika ustvarja občutek družbene realnosti, ki pa se razlikuje od zunanjega realnega sveta. Zaslonski mediji, predvsem televizija, pogosto predstavljajo osrednjo točko družinskega dogajanja in kontekst družinskih interakcij. V negativnem smislu lahko to vpliva na manj osebnih intimnih stikov med starši in otroki, v pozitivnem smislu pa na večjo količino časa, ki ga otroci in starši preživijo skupaj. Ne smemo zanemariti tudi izobraževalnih potencialov medijev za otroke, kot so recimo učenje besedišča, materne in tujih jezikov, spoznavanje narave in družbe ipd. *“.../ televizija ima lahko skoraj neomejene funkcije v družini. Člani družine lahko televizijo gledajo, zato da bi bili skupaj ali da se umaknejo drug od drugega, televizija je lahko osnova za pogovor ali način umikanja intimnim stikom, lahko je vir konflikta ali način umikanja konflikta”* (Alexander, 2008, str. 133). Še en zanimiv pojav, ki ga opažajo nekateri raziskovalci, je nekaj, čemur bi lahko rekli zamenjava vzgojnih vlog, kadar otroci na nek način prevzamejo vlogo vzgojitelja, kadar morajo recimo opozarjati starše na neprimerno vedenje glede uporabe medijev v javnosti ali, recimo, kadar se starši zaradi zaposlenosti, branja in odgovarjanja na elektronska sporočila na svojih napravah premalo posvečajo otrokom (Kalin, 2004).

Tu omenjamo zgolj nekatere dokazano negativne vplive medijev na otroke. Med bolj dokumentiranimi posledicami izpostavljenosti medijem je pojav nižje telesne pri-

pravljenosti, povišane telesne teže in celo debelosti med otroki (Notten, Kraaykamp in Tolsma, 2013; Arango idr., 2014; Rutherford idr., 2015; Robinson idr., 2017). Povezava izpostavljenosti medijem in debelosti nima vzroka le v dolgotrajnejši izpostavljenosti oziroma v daljšem času, ki ga otrok preživi pred zaslonom, in posledično večji sedentarnosti in telesni neaktivnosti otroka, temveč tudi v marketinških vsebinah v medijih, ki pogosto promovirajo nezdrav življenjski slog, na primer reklame industrije hitre prehrane (Robinson idr., 2017). Zaskrbljujoč vpliv ima izpostavljenost medijem tudi na socializacijo otrok, saj so raziskave pokazale jasno povezavo med daljšim časom izpostavljenosti otrok zaslonkim medijem in krajšim časom socialne interakcije med otroki (Sigman, 2012). Raziskav raznovrstnih negativnih vplivov pretirane izpostavljenosti otrok medijem je veliko, želimo pa predvsem opozoriti na nekatere negativne vplive medijev, ki v raziskavah še niso bili zadostno dokumentirani. Tukaj mislimo predvsem na slabosti medijev, ki zaradi komercializacije vse (pre)pogosto vnašajo v medijske predstavitve reklamne spote. V otroških oddajah zapeljujejo otroke že od vrteca in jim privzgapajo želje po dobrinah. Te v marsikateri družini otrokom zaradi ekonomske situacije (finančnih nezmožnosti, nezaposlenosti staršev itd.) niso dostopne. Zavedamo se, da bodo reklame vedno, ne glede na standard družin. Zato se je treba pri vzgoji otroka potruditi in mu pri vstopu v svet potrošnje pojasniti, kaj jim lahko nudimo ob ponudbah, ki jih predstavljajo mediji, in česa ne. V izobraževalni proces je treba vključiti tudi finančno opismenjevanje. Potem tudi reklame ne bodo več obremenitev za otroke in se bodo le-ti ob obiskih prodajaln s prepolnimi policami "dobrot" (igrač, igric) znali vesti finančnim zmožnostim svojih staršev primerno.

Naš namen ni opraviti celovitega pregleda raziskav vpliva medijev, zato smo navedli zgolj nekaj zanimivih primerov in paradoksov, vezanih na pozitivne in negativne vplive medijev na družine in otroke. Lahko sicer rečemo, da se večina raziskovalcev nagiba bolj k prepoznavanju negativnih kot pozitivnih vplivov, kar pa bi lahko delno pripisali dejstvu, da so danes aktivni raziskovalci pretežno pripadniki generacij, ki so bile manj nasičene z raznovrstnimi mediji oz. z intenzivnostjo in frekvenco medijskih sporočil.

Pri raziskovanju vpliva medijev na posameznike predstavlja največji problem vzpostavitev vzročno-posledičnih odnosov oziroma dokazovanje, da ima določen medij dejanski vpliv na nek vedenjski pojav pri posamezniku ali splošni družbeni pojav v širši skupnosti. Korelacija, ko se večja povprečna izpostavljenost medijem pojavlja sočasno z višjo povprečno telesno težo, še ne pomeni, da so mediji vzrok pojava ali obratno. V tem primeru sta lahko oba dejavnika (izpostavljenost medijem in telesna teža) sicer medsebojno tesno povezana, odvisna pa sta tudi od drugih zunanjih dejavnikov, v našem primeru od splošnih vedenjskih vzorcev oz. načinov življenja posameznikov in skupnosti.

Vpliv medijev na družine in na vzgojni odnos med starši in otroki je najpogosteje odvisen od kulturnih, družbenih in osebnih značilnosti skupnosti, družin in posameznikov, le-ti pa pozitivne oziroma negativne vplive medijev zelo različno vrednotijo. Na družinsko medijsko okolje, na dostop do medijev, pa tudi na količino in značaj medijev, prisotnih v družini, vplivajo različni dejavniki, kot so družbenoekonomski status, izobrazba staršev, etnična pripadnost in drugo. V okviru družinskega okolja pa na uporabo medijev s strani otrok še dodatno vplivata predvsem starost in spol otroka ali najstnika (Roberts, Foehr in Rideout, 2005).

1.3 Izpostavljenost zaslonom osnovnošolskih otrok, starševska mediacija in zaslonske omejitve

Sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije oziroma naprave, preko katerih spremljamo medije, so danes prisotne na vsakem koraku. Že radio, kasneje pa predvsem televizija, in danes ostali zaslonski mediji so postali središče dogajanja v domovih po vsem svetu. Hkrati s tem, ko so družine sprejele medije kot nekaj povsem običajnega in nujnega, pa se predvsem v svoji vlogi vzgojiteljev starši pogosto bojijo vpliva medijev na svoje otroke (Alexander, 2008, str. 121). Mediji “/.../ igrajo osrednjo vlogo v življenju današnjih otrok in mladostnikov. Njihovi domovi, celo otroške sobe, so z mediji nasičene. Veliko mladih s seboj nosi miniaturizirane prenosne medije, kamorkoli gre. Predstavljajo primarno občinstvo za popularno glasbo, zapolnjujejo pomembno nišno občinstvo televizije, filmov, video iger in tiskanih medijev, so med prvimi uporabniki osebnih računalnikov in so primarna tarča velikega dela vsebine svetovnega spleta” (Roberts, Foehr in Rideout, 2005, str. 1). Bojazen staršev, da bodo imeli mediji negativen vpliv na otroka ali da bodo izpodbijali trud, ki ga sami vlagajo v vzgojo otroka, je povezana z eksponentnim razvojem sodobne družbe, v kateri se generacije po načinu življenja izredno hitro spreminjajo in med seboj razlikujejo skoraj do neprepoznavnosti. Ta bojazen je tako vezana na dejstvo, da imajo sami manj znanja in izkušenj z novimi tehnologijami kot otroci, ki so z njimi v stiku že od rojstva, in da zato izgubljajo nadzor nad vplivi iz okolja (Valkenburg in Taylor Piotrowski, 2017, str. 250). Starejše generacije težje obvladujejo in razumejo nove tehnologije, zato so do njih skeptične in se bojijo njihovega negativnega vpliva na mlajše. Strahu in negotovosti staršev zaradi nižje ravni njihove informacijske oziroma medijske pismenosti pa ne rešuje niti znanost, saj se zdi, da se tehnologije in mediji razvijajo hitreje, kot jim družboslovne vede lahko sledijo. Šele s pojavom raziskav pod okriljem medijskih študij in študij medijske pismenosti so v zadnjih desetletjih začeli raziskovati zakonitosti sodobnih medijev, dejansko izpostavljenost medijem in vpliv medijev na posameznike in skupnosti, pri čemer pa so zaključki teh raziskav kompleksni, ne prinašajo vedno zadovoljivih odgovorov in niso vedno objektivno predstavljeni v medijih.

Zaradi bojazni pred negativnimi vplivi medijev na otroka se starši na različne načine soočajo z izpostavljenostjo svojih otrok medijem, tako da omejujejo dostop do nasilnih vsebin ali vsebin, povezanih s spolnostjo, in omejujejo čas izpostavljenosti medijem (t.i. zaslonske omejitve), pri čemer v družinah pogosto prihaja do konfliktov. Kontrola časa in vsebin, ki so jim izpostavljeni otroci, je lahko tako implicitna kot eksplicitna, kar pomeni, da bodisi deluje po nenapisanih pravilih vedenja preko samokontrole, bodisi so pravila jasno določena (Alexander, 2008, str. 133).

Postavljanje pravil in na splošno posredovanje staršev in učiteljev pri medijski izpostavljenosti otrok imenujemo mediacija (Alexander, 2008; Valkenburg in Taylor Piotrowski, 2017, str. 250). Preprostih in univerzalnih rešitev in odgovorov na vprašanja, kako naj starši zavarujejo svoje otroke pred negativnimi vplivi medijske izpostavljenosti, ni, saj se družine med seboj razlikujejo glede na celo vrsto kulturnih, socio-ekonomskih, značajskih in drugih dejavnikov. Raziskovalci so kljub temu predlagali dva možna mehanizma zaščite (Chakroff in Nathanson, 2008). Prvi temelji na starševski mediaciji glede otrokove uporabe medijev z odprtim pogovorom o medijih in njihovi vsebini, s postavljanjem pravil glede njihove uporabe in s souporabo oziroma skupno uporabo

medijev. Drugi temelji na mediaciji s strani šole, pri čemer šola vpelje vsebine medijske pismenosti v svoje učne načrte, da bi učila otroke o medijih in jih usposobila za bolj kritične uporabnike le-teh.

Raziskovalci, ki empirično raziskujejo mediacijo medijske izpostavljenosti (na primer Böcking in Böcking, 2009; Schaan in Melzer, 2015), ločijo aktivno mediacijo, ki vsebuje odprte pogovore o medijih in spodbujanje kritičnega odnosa do medijev, restriktivno mediacijo, ki temelji na postavljanju pravil glede časa izpostavljenosti medijem in vsebine le-teh ter “skupno gledanje”, ki se od aktivne mediacije razlikuje po tem, da do pogovorov o medijih ne pride, zato so tudi učinki te mediacije drugačni, pretežno kontraproduktivni (Chakroff in Nathanson, 2008, str. 555). Nekateri kritični teoretski vidiki sicer zavračajo takšno razumevanje mediacije in le-to pojasnjujejo kot nadomestni ukrep za siceršnje pomanjkanje kvalitetnih odnosov med starši in otroki (prav tam, str. 557). Takšno razumevanje predvideva, da rešitev problematike negativnih vplivov medijske izpostavljenosti leži v vzgojnem procesu samem oziroma v odnosu med starši in otroki in ne v iskanju ukrepov za zmanjševanje vplivov medijske izpostavljenosti, ki so zgolj simptom in ne srž problema. Kritični raziskovalci tudi svarijo pred teoretično možnostjo nasprotnega učinka poučevanja in privzganjanja medijske pismenosti, saj bi si lahko otroci, ki se jih spodbuja k bolj podrobni in kritični obravnavi vsebin, katerim so izpostavljeni, bolj zapomnili, ponotranjili in kasneje izživljali nasilne in druge negativne vsebine: “*.../ intervenistične raziskave so dovzetne za [tako imenovani] efekt bumeranga, pri katerem se doseže ravno nasprotni učinek od predvidenega*” (prav tam, str. 558; Valkenburg in Taylor Piotrowski, 2017, str. 250). Takšni teoretski razmisleki seveda ne pomenijo, da vključevanje medijske pismenosti v šolske učne načrte ni potrebno in celo nujno, vendar pa opozarjajo na izredno kompleksnost raziskovalnega področja in kličejo po novih empiričnih raziskavah, s katerimi bi testirali različne teoretske predpostavke medijske izpostavljenosti pri otrocih. Upamo, da je naša raziskava korak v tej smeri.

1.4 Pregled obstoječih raziskav

Obsežno, čeprav nekoliko zastarelo in geografsko ter kulturno oddaljeno, študijo medijske izpostavljenosti so leta 2005 v Združenih državah Amerike izdali Roberts s sodelavci (Roberts, Foehr in Rideout, 2005), ki so sicer zajeli širšo populacijo otrok in najstnikov, starih med 8 in 18 let, kar je primerljivo z osnovno- in srednješolci v Sloveniji. V najmlajši starostni skupini 8–10 let, ki je še najbolj primerljiva s starostjo otrok, zajetih v naši raziskavi, je bila povprečna izpostavljenost televiziji in drugim zaslonkim medijem z izjemo računalnika kar 4,41 ure (tab. 4-A), pri čemer se je izpostavljenost zelo razlikovala glede na etnično pripadnost družine, tako da so najbolj izpostavljeni temnopolti otroci, najmanj pa svetlopolti (tab. 4-B). Računalniku so bili otroci iste starostne skupine izpostavljeni 0,37 ure (tab. 4-J), igralnim konzolam pa 1,05 ure. Knjige, revije, časopise in druge tiskane medije je ista starostna skupina v povprečju uporabljala 0,44 ure (tab. 4-E), več v družinah staršev z višjo izobrazbo (tab. 4-F). Radio in druge zvočne medije pa 0,59 ure (tab. 4-G), pri čemer so jih pogosteje poslušale deklince kot dečki (tab. 4-H). Izpostavljenost vsem medijem v najmlajši starostni skupini omenjene raziskave je v povprečju znašala kar 5,52 ure (tab. 5-A), torej okoli 6 ur. Če

omenjeno raziskavo primerjamo z našo, ugotavljamo, da so bili že pred več kot desetletjem ameriški otroci in najstniki v povprečju medijem izpostavljeni približno dvakrat toliko, kakor so danes slovenski, pri čemer pa je treba opozoriti na dejstvo, da velik delež otrok in najstnikov uporablja več medijev hkrati, tako da je čas medijske izpostavljenosti zato verjetno nižji (prav tam, str. 36). Deleži uporabe posameznih medijev so v najmlajši starostni skupini 55 % za televizijo in sorodne medije, 14 % za radio in druge zvočne medije, 7 % za računalnik in sorodne medije, 12 % za tiskane medije in 12 % za igranje video iger na konzolah (tab. 5-C). Ameriška študija opozarja še na dejstva, da so otroci in najstniki s svojimi lastnimi napravami oziroma z napravami, ki jih imajo v svojih sobah, precej bolj izpostavljeni medijem (tab. 6-A), da na nižjo izpostavljenost precej vpliva prisotnost omejitev s strani staršev (tab. 6-B) in da ima uporaba medijev s strani staršev ter splošno medijsko okolje doma prav tako velik vpliv na otrokovo izpostavljenost medijem (6-C): *“Jasno je, da se v domovih, kjer televizor igra osrednjo vlogo in določa okolje doma, poveča izpostavljenost vsem medijem”* (Roberts, Foehr in Rideout, 2005, str. 46) Zanimiva je še ena ugotovitev omenjene študije: *“/.../ za količino časa, ki jo imajo mladi na voljo za uporabo medijev, se zdi, da je dosegla neke vrste zgornjo mejo, kar pa očitno ne velja za količino medijskih sporočil, ki so jim izpostavljeni. Zgleda, da otroci lahko obvladujejo en, dva, tri ali več medijev hkrati – ali vsaj na način, ki se zdi sočasen. Ali je takšno medijsko vedenje dobro, slabo ali nevtralno, ostaja odprto vprašanje”* (Roberts, Foehr in Rideout, 2005, str. 55).

Posodobljena študija istih avtorjev iz leta 2010 (Rideout, Foehr in Roberts, 2010) kaže v grobem zelo podobne rezultate zgoraj navedenim, pri čemer pa se je še znatno povečal čas izpostavljenosti zaslonskim medijem. Zanimiv je trend povečevanja medijske izpostavljenosti. Leta 1999 je bila skupna dnevna izpostavljenost medijem ob upoštevanju sočasne uporabe medijev ali t. i. multitaskinga, 6,19 ur, leta 2004 6,21 ur, leta 2009 pa že 7,38 ur (Rideout, Foehr in Roberts, 2010) Pri tem se zdi, da čas maksimalne dnevne izpostavljenosti, kljub predvidevanjem avtorjev v prejšnji študiji, še vedno ni bil dosežen in da ta čas postopoma začenja popolnoma zapolnjevati prosti čas otrok in najstnikov. To seveda negativno vpliva na kvaliteto in kvantiteto interakcij otrok s starši in vrstniki ter na socializacijo otrok.

Najboljše primerjave naše raziskave iz Evrope izhajajo iz Velike Britanije, kjer področje medijske pismenosti obvladuje in regulira vladna agencija (Ofcom, 2018). Na tem mestu navajamo le nekatere najnovejše rezultate vsakoletnih raziskav te agencije iz lanskega leta o izpostavljenosti otrok medijem v naši raziskavi v grobem primerljivi starostni skupini 8–11 let. 39 % otrok ima lastne pametne mobilne telefone, 52 % tudi tablične računalnike. 95 % otrok gleda TV-programe na televiziji, in sicer v povprečju dve uri na dan. 55 % otrok gleda televizijske vsebine na tabličnem računalniku. 85 % otrok igra računalniške igre v povprečju eno in pol ure na dan. 94 % otrok zahaja na splet in je izpostavljenih spletnim vsebinam približno dve uri na dan, od teh jih 46 % splet obiskuje preko računalnika, 22 % pa tudi preko pametnega telefona. Med spletnimi vsebinami je najbolj popularen video kanal YouTube, ki ga vsakodnevno uporablja kar 81 % otrok. 23 % otrok ima tudi aktiven profil na družbenih omrežjih (Ofcom, 2016).

2 Metodologija in cilji raziskave

V raziskavi smo se posvetili kvantitativnim vidikom oziroma času izpostavljenosti osnovnošolskih otrok medijem, predvsem tistim z zaslonom. Izpostavljenost zaslonom (angl. screen exposure) ali čas pred zaslonom (angl. screen time) sta besedni zvezi, ki se v raziskovanju medijske pismenosti in izpostavljenosti medijem nanašata na dejanski čas, ki ga posamezniki preživijo pred zaslonom oziroma so zaslonu izpostavljeni. Pri tem pojem zaslon pomeni medij oziroma tehnologijo z zaslonom, ki jo posamezniki pri tem uporabljajo.

Raziskovali smo, koliko časa slovenski osnovnošolski otroci prve in druge triade gledajo ali uporabljajo televizijo, računalnik (namizni ali tablični), igralne konzole in telefon. Dejanski čas izpostavljenosti zaslonom smo primerjali z omejitvami s strani staršev glede maksimalnega časa izpostavljenosti zaslonom. Raziskovali smo sicer tudi, koliko so otroci izpostavljeni drugim, nezaslonskim medijem, kot so radijski programi in časopisi ali revije v papirni obliki. Za te medije danes starši praviloma ne postavljajo omejitev, saj veljajo za uveljavljene, s stališča vzgoje otrok manj problematične medije, ki so otrokom danes praviloma manj zanimivi in jih tudi manj uporabljajo.

Namen kvantitativne analize odgovorov staršev osnovnošolskih otrok od 1. do 6. razreda je bil ugotoviti, koliko le-ti sami vplivajo na medijsko izpostavljenost svojih otrok. Postavili smo naslednje hipoteze:

- H1a,b – Zaslonska omejitev, ki jo priporočajo starši, je bistveno presežena tako pri otrocih (H1a) prve triade kot pri otrocih druge triade (H1b).
- H2 – Starši povečini dovolijo otrokom uporabo medijev brez prisotnosti odraslega bolj pogosto v prvi kot v drugi triadi.
- H3a,b – Starši povečini omejujejo vsebino in obseg uporabe medijev za svoje otroke tako v prvi (H3a) kot v drugi triadi (H3b).
- H4a,b – Zgornja tretjina otrok glede izpostavljenosti ima a) manj omejitev s strani staršev kot ostali otroci; b) starši se manj pogosto pogovarjajo o neprimernih vsebinah, ki jih otroci vidijo v medijih.

V okviru pridobivanja podatkov (Rek in Milanovski Brumat, 2016) smo se obrnili na 232 šol, z odgovorno osebo (večinoma ravnateljico) pa smo se uspeli dogovoriti za sodelovanje v le 62 šolah, ki pa so zagotovile dobro geografsko pokritost Slovenije. Podatki, predstavljeni v nadaljevanju, so odraz mnenj staršev, ki so se na raziskavo odzvali (po prejemu elektronskega sporočila od izbrane šole). Zbiranje podatkov je potekalo med 20.9.2016 in 3.11.2016 kot del infrastrukturnega programa (Infrastrukturni program Fakultete za medije – zbiranje, vodenje in arhiviranje podatkov o medijski pismenosti, 2017) s pomočjo vprašalnika in z uporabo spletnega orodja Google obrazci.

Po preverjanju podatkov in urejanju le-teh je končni vzorec zajemal mnenja 2.825 staršev iz celotne Slovenije. Respondenti so bili večinoma (78,1 %) ženskega spola, povprečne starosti 40 let (SD = 5). 54% staršev živi v gospodinjstvih s 4 člani (povprečno 4,06), 54% na podeželju, 62% jih je imelo višjo šolo ali več. Starši so odgovarjali za svojega otroka, ki je bil v polovici primerov (51%) fant. V 13% je bil otrok, za katerega so odgovarjali, v deljenem varstvu.

Vprašalnik je vseboval 68 spremenljivk (od tega 14 demografskih) na temo rabe medijev in povezanih aktivnosti med osnovnošolci; rabe družbenih omrežij; objave informacij s strani otrok na spletu in medijske vzgoje. Podatke smo analizirali s pomočjo programa SPSS PSAW Statistic 18. Za testiranje notranje konsistentnosti vprašalnika smo izračunali Cronbachov alfa koeficient (Cronbach, 1995), ki je znašal za sklop izpostavljenosti medijem 0,82; za sklop trditev glede vloge staršev pri medijskem izobraževanju in omejevanju pa 0,71.

3 Rezultati

Otroci od 1. do 6. razreda so največ izpostavljeni televiziji, saj jo uporabljajo za gledanje TV-programa in video vsebin ter igranje iger v povprečju kar 71 minut. Računalnik v povprečju uporabljajo malo več kot pol ure dnevno. Radijski program in mobilni telefon ter tiskane medije uporabljajo malo več kot tretjino ure. Konzolo za video igre po mnenju staršev uporabljajo otroci povprečno 7 minut dnevno. Razlike med otroki prve in druge triade so razvidne iz tabele o izpostavljenosti medijem.

Tabela 1: Dnevna uporaba TV, radia, računalnika in telefona

	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno uporablja televizijo za gledanje TV programa, video vsebin, igranje iger?</i>	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno posluša radijski program?</i>	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno uporablja računalnik/tablico?</i>	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno uporablja mobilni telefon za vse namene?</i>	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno bere revije, časopise v papirnati obliki?</i>	<i>Koliko, menite, vaš otrok povprečno dnevno uporablja posebno konzolo za video igre?</i>
1. do 3. razred	66	21	29	13	23	4
4. do 6. razred	78	26	43	38	25	9
Povprečje vseh respondentov	71	23	35	23	24	7
Število respondentov	2.784	2.571	2.712	2.680	2.629	2.578

Vir: Infrastrukturni program Fakultete za medije – zbiranje, vodenje in arhiviranje podatkov o medijski pismenosti (2017).

Na internetu so otroci skoraj pol ure dnevno (otroci prve triade osnovne šole skoraj tretjino ure). Video igre igrajo povprečno pol ure (otroci druge triade osnovne šole 40 minut dnevno). Starši ocenjujejo, da je le približno desetina teh iger nasilnih.

Hipotezo H1 lahko razumemo tudi kot razliko med s strani staršev priporočeno dnevno zaslonko omejitvijo in resnično izpostavljenostjo. Omejitvev, ki jo priporočajo starši, znaša za prvo starostno skupino (1. do 3. razred OŠ) 51 minut in za drugo (4. do 6. razred OŠ) 62 minut dnevno. Iz zgoraj navedenih podatkov lahko ugotovimo, da je tako pri H1a za prvo kot pri H1b za drugo starostno skupino presežena priporočena omejitev že z gledanjem televizije (66 za prvo in 78 minut za drugo skupino). Če dodamo še čas, ki je namenjen za uporabo računalnika, mobilnega telefona in konzole za igranje, za prvo starostno skupino presega izpostavljenost že za 119% (61 minut) in za drugo 170% (106 minut), zato *potrjujemo* H1a in H1b. Za primerjavo: otroci v povprečju berejo knjige v tiskani obliki 29 minut, kar je skoraj 5-krat manj časa, kot so izpostavljeni zaslonom. Testirali smo tudi primerjavo na ravni vsakega mnenja staršev posebej in ugotovili, da kar 93,7% staršev priznava, da njihovi otroci prekoračujejo z njihove strani priporočeno dnevno omejitev.

H2 – Samostojne uporabe v prvi triadi ne dovoli nikoli 27,6% v primerjavi z drugo 17,1%. Vedno dovoli v prvi triadi 5,4% staršev in v drugi 8,3%. Test Hi-kvadrat je značilen HI ($df = 4$) = 56,2 pri $p < 0,00$, zato hipotezo 2 lahko *potrdimo* (frekvence so v vsaki skupini večje od 5). Starši dovolijo uporabo medijev brez prisotnosti odraslega za svoje otroke pogosteje pri otrocih prve triade kot pri otrocih druge triade.

H3 – Starši povečini omejujejo vsebino tako pri otrocih prve triade kot pri otrocih druge triade. Da bi odgovorili na hipotezo H3, smo najprej izračunali povprečja štirih vprašanj glede omejitve vsebine, in sicer: Ko otrok gleda medije, kako pogosto *VI* osebnemu otroku omejujete uporabo medijev:

- na programe z otroško vsebino,
- omejujete programe z nasilno vsebino,
- s prisotnim preklinjanjem (grdimi besedami),
- z goloto oz. s spolnimi vsebinami.

Ugotovili smo, da med starostnima skupinama obstaja razlika v povprečju na 5-stopenjski lestvici, pri čemer je 1 nikoli in 5 vedno. V prvi starostni skupini postavljajo bolj pogosto omejitve (povprečje 4,4) kot v drugi (povprečje 4,1). Analiza je pokazala, da enakosti variance niso predpostavljene, saj je $F = 65.818$ pri $p < 0,05$ in da je T-test statistika: $t(df = 2858) = 10.141$ pri $p < 0,00$. Rezultati analize kažejo, da obstaja statistično značilna razlika v povprečju med ocenami staršev prve (povprečna ocena 4,4) in druge triade (povprečna ocena 4,1), zato lahko hipotezo H3 *potrdimo*.

Zgornja tretjina otrok (H4) je zaslonom izpostavljena dnevno kar 208, srednja 103 in spodnja 53 minut. To pomeni, da je tretjina otrok izpostavljenih zaslonom kar štirikrat več kot druga tretjina. Hipotezo 4 smo testirali s Studentovim T-testom in ugotovili, da starši otrok, ki so v spodnji tretjini izpostavljenosti, postavljajo več omejitev, kaj sme gledati otrok (povprečje 4,4), kot starši otrok, ki so veliki uporabniki (povprečje 4,1). T-test statistika: $t(df = 2858) = 10.141$ je statistično značilna pri $p < 0,00$ (enakosti variance niso predpostavljene), zato H4a *potrdimo*. Nasprotno pa smo ugotovili, da se starši otrok, ki so bolj pogosto izpostavljeni, tudi pogosteje pogovarjajo o neprimernih vsebinah, ki jih njihov otrok vidi v medijih (povprečje 4,2), v primerjavi z manj izpostavljenimi (povprečje 4,0), zato H4b *ne moremo potrditi*.

4 Diskusija

Predstavljena raziskava je dokazala, da starši v prvi in drugi triadi osnovne šole zelo različno izpostavljajo otroke zaslonom in medijem ter zelo različno vplivajo na njihovo medijsko opismenjevanje. Otroci od 1. do 6. razreda so največ izpostavljeni televiziji, saj jo uporabljajo za gledanje TV-programa in video vsebin ter igranje iger. Ker so rezultati naše raziskave odraz mnenj staršev, moramo upoštevati dejstvo, da se ocene količine časa izpostavljenosti kakor tudi vsebin, ki jih otroci spremljajo, lahko razlikujejo od dejanskega stanja. Raziskave iz tujine namreč kažejo, da otroci pogosto nezavedno podcenjujejo ali tudi zavedno zavajajo starše glede časa izpostavljenosti in vsebine medijev, ki jih spremljajo. Starši se pogosto sami ne podučijo glede otrokove izpostavljenosti medijem, zato so njihovi načini mediacije neučinkoviti (Vittrup, 2009). Potencialno neskladje med s strani staršev ocenjene in dejanske izpostavljenosti medijem bi lahko razložilo, zakaj v uvodu izpostavljene raziskave iz tujine poročajo o znatno višji količini časa, v katerem so otroci izpostavljeni medijem.

V prihodnosti je smiselno raziskovanje izpostavljenosti osnovnošolcev medijem v Sloveniji povezati z raziskovanjem zdravstvenega stanja otrok in ugotavljati predvsem, kako ta izpostavljenost zaslonom vpliva na njihovo fizično in psihično zdravje in koliko zaslonske vsebine uporabijo za učenje. Pri raziskovanju starševske mediacije pri otrokovi izpostavljenosti medijem oziroma postavljanju omejitev pri njihovi uporabi s strani staršev je v prihodnosti več pozornosti treba posvetiti tudi raziskovanju vpliva medijskih navad staršev na izpostavljenost otrok. Raziskave iz tujine (Roberts, Foehr in Rideout, 2005) namreč kažejo, da otroci pogosto nezavedno posnemajo navade staršev pri uporabi in izpostavljenosti medijem. Ob vse večjem razslojevanju slovenske družbe je treba pozornost nameniti predvsem raziskovanju dostopa do medijev in njihove uporabe v družinah z različnim socialno-ekonomskim statusom in raziskovanju razlik med mestom in podeželjem ter med pripadniki manjšin in večinsko populacijo v Sloveniji. Tuje raziskave v tem smislu že dolgo prednjačijo pred našimi.

5 Sklep

Pomembno je, da mlade začnemo že v prvi triadi vzgajati v odgovorne in kritične prejemnike in pretvornike medijskih vsebin. Medijsko pismenost lahko torej razumemo tudi kot sposobnost posameznika, da med široko paleto medijske ponudbe razbere informacije, ki jih potrebuje, da zadovolji svoje potrebe, ne da bi mediji negativno vplivali na njegovo psihično in fizično zdravje. Medijsko pismeni posameznik sodobne tehnologije uporablja za doseganje socialnih, kulturnih in ekonomskih ciljev, pri čemer je v prednosti pred drugimi, medijsko nevednimi in neusposobljenimi posamezniki. Zato je, tako kot tradicionalna pismenost, splošno razširjena medijska pismenost potrebna za demokratizacijo dostopov do informacij, njen namen je priprava posameznikov in skupnosti, da postanejo aktivni soustvarjalci in ne zgolj pasivni prejemniki vsebin, da postanejo državljani in ne zgolj potrošniki.

Vsesplošna dostopnost medijev in njena komercializacija ima nešteto nevarnosti. Prva je zagotovo prevelika podvrženost nekvalitetnim medijskim vsebinam (reklame, šund, nasilje idr.), ki imajo lahko velik vpliv na posameznika, saj ga ne vzgajajo in objektivno informirajo, ampak lahko nanj tako čustveno kot tudi zdravstveno negativno vplivajo. Končno je nevarnost velike izpostavljenosti zaslonom zlasti za otroke tudi njihova desocializacija, ker ne čutijo več potrebe po fizičnem povezovanju, saj se povezujejo predvsem preko socialnih omrežij.

Iz obsežne raziskave, izvedene na nacionalnem vzorcu staršev, lahko sklepamo, da so slovenski osnovnošolski otroci prvih dveh triad zelo izpostavljeni tako medijem kot zaslonom. Za primerjavo: otroci v povprečju berejo knjige v tiskani obliki 29 minut, kar je skoraj petkrat manj časa, kot ga preživijo pred zaslonom. Kar 93,7% staršev priznava, da njihovi otroci prekoračujejo z njihove strani priporočeno dnevno omejitvev. Še bolj zaskrbljujoče je dejstvo, da zgornja tretjina otrok bistveno odstopa in uporablja zaslone tri ure in pol dnevno. Starši povečini dovolijo uporabo medijev brez prisotnosti odraslega za svoje otroke bolj pogosto v prvi triadi kot v drugi triadi. Po njihovem mnenju sicer precej omejujejo vsebino, vendar omejitve izginjajo z višjo starostjo otrok. Zanimivo je, da se starši otrok, ki prekomerno uporabljajo zaslone, več pogovarjajo o neprimernih vsebinah v medijih, kar bi lahko nakazovalo, da že razpoznavajo simptome posledično neprimerne vedenja. Na splošno lahko po rezultatih analize ugotovimo, da postaja stanje glede izpostavljenosti otrok medijem alarmantno in da starši niso dobri medijski opismenjevalci.

Andrej Kovačič, PhD, Bojan Macuh, PhD, Andrej Raspor, PhD, Marko Sraka, PhD, Matjaž Škabar, PhD

Parents as media educators of primary school children in the first and second triad

The media and media literacy are a part of our everyday lives and directly accompany and influence the lives of individuals in contemporary global society. They play an important role in the lives of adults as direct creators of social lives as well as in the lives of children. The proper and efficient use and mediation of media consumption by children is provided mostly by their parents.

For efficient and quality understanding of the importance of media, it is thus important to understand the concept of media literacy. It can be understood as an ability of the individual to attain and consume information one needs in order to fulfil their needs from the broad range of media supply without the negative effects that media can have on an individual's mental and physical health. A media literate individual uses contemporary technologies for achieving social, cultural and economic goals, thereby he has advantages over other individuals who are unskilled and uneducated in media literacy. A widespread media literacy is thus, similarly to the traditional notion of literacy, important in democratising access to information; its purpose is to empower individuals or communities to become active creators and not just passive receivers of media content, to become citizens and not merely consumers.

In addition to incorporating media literacy into children's education within school curricula, it is important to study the use of media and exposure of children to media at home where they spend most of the time. Particularly crucial is the understanding of the influence of parents on the children's media exposure as they spend most of the time with their children, represent their primary role-models while at the same time they are often lacking in their intrinsic media literacy. With the purpose of studying these issues in our research, we draw attention to what extent parents influence the exposure of their children to the media.

The biggest problem in researching the influence of media on individuals is the establishment of cause-and-effect links, or rather, proving that a specific medium has an actual influence on a certain behavioural phenomenon of an individual or a general societal phenomenon of the community. Correlations such as for example when increasing average media exposure occurs simultaneously with a higher average body mass do not mean that the media are the source of the phenomenon or the other way around. Rather, though both factors (media exposure and body mass, in our case) are closely related, they are dependent upon other external factors, such as for example general behavioural patterns and ways of life of individuals and communities. The actual effects of media on families and on the role of parents in upbringing of their children can be both positive and negative, however, the actual effects of media are more complex than provided by this simple dichotomy.

The influence of media on families and on parenting is largely dependent on cultural, social and personal characteristics of communities, families and individuals who assess the positive and negative effects of media quite differently. Various factors affect the family media environment, media accessibility and the quantity and quality of media exposure, such as the socioeconomic status, education and ethnicity of the parents. Furthermore, within the family, the main mediators of children's media use are children's age and gender.

Setting rules or parent and teacher intervention in the use of media by children is called mediation. There are no simple and universal solutions and answers to the questions of how the parents should protect their children from negative effects of media exposure as families greatly differ according to a wide array of cultural, socio-economic, characteristic and other factors. Researchers who study the mediation of media exposure empirically separate active from passive mediation. The first includes open discussions about media and encouragement of critical stances toward media within the family. The second, namely passive mediation, is based on the setting of rules to limit the time of media use or on prohibition of certain media content, but also includes the so called "co-viewing" or "co-watching".

In addition to the aforementioned theoretical aspects of media literacy, use and exposure to media and parental mediation, we also presented, in the introduction of our paper, selected cases of other quantitative research on children's media exposure, including the research results of a long-term study of youth's media exposure supported by the Kaiser Family Foundation from the United States of America and the annual research on media practices by the Ofcom governmental agency from Great Britain.

The purpose of our quantitative analysis among the parents of children from the first and second triad of primary education in Slovenia was to determine how much time

the children use individual media and how parents influence and mediate the exposure of their children to media.

Data collection was carried out by contacting 232 Slovenian primary schools, of which the school representatives (in most cases, the school principals) agreed to cooperate with us in 62 schools. These schools form a representative sample and represent a sufficient geographical coverage of Slovenia. The collected data reflects the opinion concerning the media use by their children of those parents who responded to our research (via electronic mail sent by their respective school).

The final research sample of our study comprises the opinions of 2825 parents from all over Slovenia. The respondents are mostly female (78.1%) aged 40 years on average (SD = 5). Most parents (54%) live in four-member households (4.06 on average), in rural areas (54%) and have tertiary education (62%). The majority of the opinions referred to boys (51%). Some children (13%) live in families with shared custody.

Our research questionnaire consists of 68 variables (14 demographic) on the subjects of the use of media and related activities of primary school children, use of social media, sharing of information on the internet and media education. We analysed the data with the help of the SPSS PSAW Statistic 18 computer program. The Cronbach alpha coefficient was calculated for the testing of the internal consistency of the questionnaire. The coefficient is equal to 0.82% for the set of questions related to media exposure and 0.71 for the set of questions related to the role of parents in media education and mediation. We established four hypotheses and two sub-hypotheses, analysed them graphically and interpreted them:

- H1a,b – Screen-time limit recommended by the parents is substantially exceeded by children of the first (H1a) and the second (H1b) triad of primary education.*
- H2 – Parents allow the unsupervised use of media for their children more often if the children are in the first rather than the second triad of primary education.*
- H3a,b – Parents mostly limit the content and time of media use for their children both in the first (H3a) and second (H3b) triad of primary education.*
- H4a,b – The upper third of the children in terms of media exposure is characterised by less limitations and rules set by their parents (H4a) and less communication between children and their parents concerning inappropriate content (H4b) in comparison to other less exposed children.*

All the aforementioned hypotheses were confirmed with the help of statistical analyses, except for the last one (H4b), for which we determined that parents of children whose screen time is excessive more often talk about inappropriate media content with their children, rather than the other way around.

If we summarise the main results of our study, we conclude that the children of the first and second triad of primary education are mostly exposed to television which is used mostly for watching TV-programmes, other video content and gameplay for 71 minutes per day on average. Children use the computer for just over half an hour per day. The use of radio, mobile phones and printed media amounts to about a quarter of an hour per day on average. Within the total daily exposure to the media, children use the internet for about half an hour per day on average. Children play video games for about half an hour per day, of which only 7 minutes are spent using video game consoles. Relative to video games, parents think that only about one tenth of these games

are violent. In terms of screen-time quantity, the top third of children is exposed to screens for about 203 minutes, the middle third for about 103 minutes and the bottom third for about 53 minutes. This means that one third of children is exposed to screen media about 4-times as much as the bottom third.

On the basis of the presented extensive study, we conclude that Slovenian primary school children of the first two triads are exposed to media, especially screen media, to a large extent. As a point of comparison - children read printed books for 29 minutes on average, which is almost five times less than the time they are exposed to screens. Up to 93.7% of parents admit that their children exceed the daily limit set by the parents. Even more concerning is the fact that the upper third of children, when it comes to screen time, significantly deviates from the norm and uses screen media for up to three hours and a half per day on average. Parents of children of the first triad allow their children to use the media without adult supervision more often than parents of children of the second triad. According to parents, they do limit the content their children are exposed to, however, these rules fall by the wayside as the children get older. Interestingly, parents of children whose screen time is excessive more often talk about inappropriate media content, which probably points to the fact that these parents are already able to recognise the symptoms of inappropriate behaviour as a result of media exposure of their children. Overall, the results of our survey point to the fact that the current situation in relation to children's media exposure is alarming and that parents are failing as media mediators and literates.

The results of our research reflect only the parents' opinion concerning their children's exposure to media. We thus need to consider the fact that the estimated exposure time as well as the content children are exposed to may vary from the actual exposure. Most probably, the stated exposure is underestimated as children unconsciously or consciously mislead their parents. In the future, it would be reasonable to connect the research on primary school children's media exposure and the research on the children's medical condition to determine how screen exposure influences their physical and mental fitness. Future research on parental mediation should also consider the effect of media-related habits of parents themselves and their influence on the children's use of media.

Finally, given the rising inequality in Slovenian (and indeed global) society, more attention should be given to the study of media accessibility and use in families with different socio-economic backgrounds as well as to the differences of urban vs. rural communities and majority vs. minority communities in terms of media accessibility and use.

LITERATURA

1. Alexander, A. (2008). Media and the family. V: Calvert, S.L. in Wilson, B.J. (ur.). The Handbook of Children, Media and Development. Chichester (VB): Blackwell.
2. Alleyne, R. (2011). Welcome to the information age – 174 newspapers a day. The Telegraph. Pridobljeno dne 8.2.2018 s svetovnega spleta: <http://www.telegraph.co.uk/news/science/science-news/8316534/Welcome-to-the-information-age-174-newspapers-a-day.html>.
3. Arango, C.M., Parra, D.C., Gomez, L.F., Lema, L., Lobelo, F., Ekelund, U. (2014). Screen time, cardiorespiratory fitness and adiposity among school-age children from Monteria, Colombia. Journal of Science and Medicine in Sport. Sports Medicine Australia, 17, št. 5, str. 491–495.

4. Bailyn, L. (1959). Mass media and children: a study of exposure habits and cognitive effects. Psychological Monographs: General and Applied. Washington: American Psychological Association.
5. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Hills, New York: Prentice Hall.
6. Bandura, A. (1994). Social cognitive theory of mass communication. V: Bryant, J. in Zillman, D. (ur.). Media Effects: Advances in Theory and Research. Mahwah, New York: Lawrence Erlbaum, str. 61–90.
7. Bandura, A., Ross, D., Ross, S.A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. Journal of Abnormal and Social Psychology, 63, št. 3.
8. Baran, S., Davis, D. (2006). Mass communication theory: foundations, ferment, and future. Belmont, California: Wadsworth.
9. Blažič, M. (2002). Učitelji in alternativni didaktični koncepti. Pedagoška obzorja, 30, št. 3–4.
10. Böcking, S., Böcking, T. (2009). Parental mediation of television. Journal of Children and Media, 3, št. 3, str. 286–302.
11. Buckingham, D. (2006). Defining digital literacy: what do young people need to know about digital media?. Nordic Journal of Digital Literacy, 1, št. 4, str. 263–276.
12. Chakroff, J.L., Nathanson, A.A. (2008). Parent and school interventions: mediation and media literacy. V: Calvert, S.L. in Wilson, B. J. (ur.). The Handbook of Children, Media and Development. Chichester (VB): Blackwell.
13. Craig, R.T. (1999). Communication theory as a field. Communication Theory, 9, str. 119–161.
14. Erjavec, K. (2010). Medijska pismenost osnovnošolk in osnovnošolcev v informacijski družbi. Sodobna pedagogika, 1, str. 156–173.
15. European Commission (2007). Study on the current trends and approaches to media literacy in Europe. Brussels: European Commission. Pridobljeno dne 8.2.2018 s svetovnega spleta: http://www.mediamilion.com/wp-content/uploads/2011/05/Estudio_Current-trends-and-approaches-ML-in-Europe.pdf.
16. Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N. (1994). Growing up with television: The cultivation perspective. V: Bryant, J. in Zillman, D. (ur.). Media Effects: Advances in Theory and Research. Mahwah, New York: L. Erlbaum, str. 17–41.
17. Gillings, M.R., Hibert, M., Kemp, D.J. (2016) Information in the biosphere: biological and digital worlds. Trends in Ecology and Evolution, 31, št. 3, str. 1–16.
18. Grizzle, A., Moore, P., Dezuanni, M., Asthana, S., Wilson, C., Banda, F., Onumah, C. (2013). Media and information literacy: policy and strategy guidelines. Paris: UNESCO.
19. Kalin, A. (2004). Vloga medijev pri sodobnem pouku in presojanje njihove učinkovitosti. Pedagoška obzorja, 19, št. 3–4.
20. Kovačič, A., Zakrajšek, S. (2017). Uporaba zaslonov in medijska pismenost predšolskih otrok v vrtcih. Pedagoška obzorja, 32, št. 2, str. 18–32.
21. Livingstone, S. (2004). What is media literacy?. Intermedia, 32, št. 3, str. 18–20.
22. Livingstone, S. (2007). Do the media harm children?. Journal of children and media, 1, št. 1, str. 5–14.
23. Martinsson, J. (2009). The role of media literacy in the governance reform agenda. CommGAP Discussion Papers. Washington: The World Bank.
24. NKRJ (2006). Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.
25. Notten, N., Kraaykamp, G., Tolsma, J. (2013). Parents, television and children's weight status. Journal of Children and Media, 7, št. 2, str. 235–252.
26. Ofcom (2016). Children and parents: media use and attitudes report. London: Ofcom. Pridobljeno dne 24.1.2018 s svetovnega spleta: http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/media-literacy/media-use-attitudes-14/Childrens_2014_Report.pdf.
27. Ofcom (2018). Pridobljeno dne 24.1.2018 s svetovnega spleta: <https://www.ofcom.org.uk/>.
28. Paus-Hasebrink, I., Bauwens, J., Dürager, A.E., Ponte, C. (2013). Exploring types of parent-child relationship and Internet use across Europe. Journal of Children and Media, 7, št. 1, str. 114–132.

29. Rek, M., Milanovski Brumat, K. (2016). Mediji in osnovnošolci (1.–6. razred) v Sloveniji. Ljubljana. Pridobljeno dne 24.1.2018 s svetovnega spleta: http://pismenost.si/pdf/Raziskava_osnovnosolski_otroci_Slovenija_2016.pdf.
30. Rideout, V.J., Foehr, U.G., Roberts, D.F. (2010). Generation M2: media in the lives of 8 to 18 year-olds. Menlo Park (Kalifornija, ZDA): Kaiser Family Foundation.
31. Roberts, D.F., Foehr, U.G., Rideout, V. (2005). Generation M: media in the lives of 8-18 year-olds. Menlo Park (Kalifornija, ZDA): Kaiser Family Foundation.
32. Robinson, T.N., Banda, J.A., Hale, L., Lu, A.S., Fleming-Milici, F., Cavert, S.L., Wartella, E. (2017). Screen media exposure and obesity in children and adolescents. *Pediatrics*, 140, supplement 2, str. 97–101.
33. Rutherford, L., Brown, J.E., Skouteris, H., Fuller-Tyszkiewicz, M., Bittman, M. (2015). Screen media, parenting practices, and the family environment in Australia: a longitudinal study of young children's media use, lifestyles, and outcomes for healthy weight. *Journal of Children and Media*, 9, št. 1. str. 22–39.
34. Schaan, V.K., Melzer, A. (2015). Parental mediation of children's television and video game use in Germany: Active and embedded in family processes. *Journal of Children and Media*, 9, št. 1, str. 58–76.
35. Sigman, A. (2012). The impact of screen media on children: a Eurovision for parliament. V: Clouder, C., Heys, B., Matthes, M. in Sullivan, P. (ur.). *Improving the Quality of Childhood in Europe*. Brighton: European Council for Steiner Waldorf Education, str. 88–121.
36. Singh, J., Kerr, P., Hamburger, E. (ur.). (2016). *Media and information literacy: reinforcing human rights, countering radicalization and extremism*. Paris: UNESCO.
37. Valkenburg, P.M., Taylor Piotrowski, J. (2017). *Plugged in: How media attract and affect youth*. New Haven, London: Yale University Press.
38. Villani, S. (2001). Impact of media on children and adolescents: a 10-year review of the research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, št. 4, str. 392–401.
39. Vittrup, B. (2009). What us parents don't know about our children television use. *Journal of Children and Media*, 3, št. 1, str. 51–67.
40. Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., Cheung, C.K. (2011). *Media and information literacy curriculum for teachers*. Paris: UNESCO.

*Dr. Andrej Kovačič (1975), docent in raziskovalec na Fakulteti za medije v Ljubljani.
Naslov: Leskoškova cesta 9, 1000 Ljubljana, Slovenija; Telefon: (+386) 031 780 070
E-mail: info@andrejkovacic.com*

*Dr. Bojan Macuh (1959), višji predavatelj in raziskovalec na Alma Mater Europea.
Naslov: Slovenska ulica 19, 2000 Maribor, Slovenija; Telefon: (+386) 041 526 206
E-mail: bmacuh@gmail.com*

*Dr. Andrej Raspor (1965), docent in raziskovalec na Fakulteti za uporabne družbene študije.
Naslov: Gregorčičeva ulica 19, 5000 Nova Gorica, Slovenija; Telefon: (+386) 02 228 38 90
E-mail: andrej.raspor@ceatm.org*

*Dr. Marko Sraka (1987), Raziskovalno izobraževalno središče Dvorec Rakičan, Murska Sobota.
Naslov: Lipovci 64, 9231 Beltinci, Slovenija; Telefon: (+386) 031 421 314
E-mail: marko.sraka@gmail.com*

*Dr. Matjaž Škabar (1959), docent in raziskovalec na Visoki poslovni šoli Erudio.
Naslov: Litostrojska cesta 40, 1000 Ljubljana, Slovenija; Telefon: (+386) 01 500 86 80
E-mail: matjaz.s@erudio.si*